

Cătălin NEGOIȚĂ

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

O LIMBĂ INEXISTENTĂ: LIMBA MOLDOVENEASCĂ

Căderea regimurilor comuniste în Europa de Est a reprezentat un element esențial în schimbarea paradigmei care guvernase relațiile internaționale, în perioada ce a urmat celui de-Al Doilea Război Mondial, caracterizată prin momente de escaladare a tensiunilor dintre cele două blocuri militare și politice, urmate de acalmie. „Războiul Rece” a fost o sintagmă foarte bine argumentată, prin evenimentele petrecute în cele patru decenii și jumătate de existență a Cortinei de Fier, care a divizat Europa și a supus națiunile din est la brutale schimbări în sistemul politic și social, în propria lor identitate.

Privind din această perspectivă, ar rezulta că, după ce țările captive imperiului sovietic și-au recăpătat libertatea, nimic nu le va sta în cale, pentru a-și alege propriul drum, în concordanță cu interesele legitime ale fiecăreia. Implozia URSS, la finele anului 1991, a reprezentat un alt eveniment crucial pentru finalul de secol XX, puterea bolșevică dominând, vreme de șapte decenii, un spațiu extrem de vast, ce cuprindea țări, popoare, etnii cu limbi, istorii și tradiții diferite. Încercarea de a crea un homo sovieticus a eșuat, iar fostele republici unionale au început, una câte una, să-și declare independența.

În contextul generat de eșecul puciului de la Moscova, care încercase să oprească drumul către deschidere, inițiat de liderul sovietic Mihail Gorbaciov, printre statele care s-au grăbit să-și proclame independența s-a aflat și fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, rebotezată Republica Moldova. Declarația de Independență, adoptată de către Parlamentul aflat în sesiune extraordinară, prevedea:

„Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul, viitorul fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”[1].

Numele noii entități statale putea crea confuzii, deoarece, dincolo de Prut, în România, exista cealaltă mare bucată din principatul medieval, denumită tot Moldova. Cu toate acestea, statul român a fost cel dintâi care

a recunoscut independența țării vecine, spulberând speculațiile cu privire la eventualitatea ca între cele două subiecte de drept internațional să se nască un diferend de genul celui existent, multă vreme, între Grecia și Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, ultima luând denumirea de Macedonia, ceea ce i-a înfuriat pe eleni, care considerau că acest termen face parte din patrimoniul istoric și cultural al Eladei.

Cum orice stat trebuie să aibă simboluri reprezentative, Chișinăul s-a grăbit să proclame tricolorul, drapel național, întocmai ca și România. Pentru a se face, totuși, diferența, steagul moldovenesc avea în centru capul de bour, vechiul simbol al Țării Moldovei. Primul imn al noii entități statale a fost tot „Deșteaptă-te, române!”, ceea ce scutește de comentarii, în ceea ce privește orientarea pro-românească a puterii de la Chișinău. Parlamentul a făcut aceste alegeri care recunosc, de fapt, identitatea dintre români și moldoveni. Declarația de Independență vorbește despre limba română, în timp ce Constituția țării, are stipulată ca limbă de stat, limba „moldovenească”, iar acest dublu limbaj va dăuna profund re-românizării Basarabiei. Câțiva ani mai târziu, imnul a fost schimbat, însă acel demers inițial nu trebuie pierdut din vedere, deoarece confirmă ceea ce știa toată lumea: moldovenii sunt români.

Dacă, în ceea ce privește drapelul național și imnul de stat ale Republicii Moldova, lucrurile erau clare, la capitolul „limbă”, situația era diferită. Republica Moldova moșteneaua una dintre „binefacerile” regimului imperial, și anume sintagma „limbă moldovenească”. Ținutul dintre Prut și Nistru era cunoscut sub numele de Basarabia, deși, inițial, acest termen se referea la regiunea actualei Basarabii de Sud, Bugeac, și abia după 1812, a fost extins la întreaga suprafață răpită de ruși, din trupul Principatului Moldovei. Întrucât se știa că există moldoveni/români și dincolo de Prut, și pentru a-i înstrăina pe propriii moldoveni/români de trunchiul comun, au fost preferate formulele Basarabia/basarabean. Regiunea a fost, încetul cu încetul, asimilată unei simple gubernii din imperiu, deși, în primii ani, beneficiase de anumite facilități. Rusificarea s-a făcut grație mai multor factori: școală, biserică, armată, nobilime, colonizări. Să le luăm pe rând.

Marea neșansă a Basarabiei a fost că nu a beneficiat de un corp profesoral de elită. În anul 1812, o bună parte din elita Basarabiei a preferat să se mute la Iași. În aceste condiții, educația s-a făcut în limba rusă, iar de beneficiile acesteia nu a avut parte un procent prea mare din populație. Cei mai mulți locuitori erau analfabeți, iar în rândul femeilor,

procentul era și mai ridicat. Paradoxal, acest fapt a reprezentat și o oportunitate pentru limba română din Basarabia, în acea perioadă, deoarece ea a fost vorbită de țărani, care formau imensa majoritate a populației, și în special, de femei, care interacționau mult mai puțin cu autoritățile, decât soții lor, prin urmare, femeia basarabească a purtat aprinsă candela limbii române în provincia dintre Prut și Nistru. Pentru copiii celor înstăriți, existau școlile rusești, ceea ce ducea, rapid, la deznaționalizare.

Biserica a reprezentat un alt element major al rusificării. Slujbele se țineau în limba ocupantului, iar enoriașii începeau să învețe frânturi din limbajul bisericesc, în limba rusă. Mulți dintre preoții români din provincie, în primele decenii ale ocupației, erau analfabeți; ei știau pe de rost rugăciunile și asiguraseră un minim de asistență religioasă în rândul populației.

Boierii moldoveni, cei care rămăseseră în provincie, au fost, destul de repede, seduși de oferta administrației imperiale, de a fi asimilați nobilimii ruse. Intrați în arhondologia imperială, ei s-au depărtat, în mare măsură, de sentimentele naționaliste și au promovat politica Sankt Petersburgului, în provincie.

Armata a fost un alt element de rusificare, asupra căruia nici nu trebuie să mai insistăm, tinerii fiind siliți să meargă în regiuni îndepărtate ale imperiului, în războaie cu popoare de care nici nu auziseră. Evident că, pentru a putea răspunde ordinelor superiorilor, ei erau obligați să-și însușească, rapid, limba rusă.

În fine, la rusificarea provinciei dintre Prut și Nistru a contribuit și amplul proces de colonizare cu populații creștine, de rituri diferite, puterea fiind decisă să schimbe raportul etnic și să controleze populația băștinașă.

Începutul de secol XX va găsi Basarabia într-o puternică stare de frământări sociale, la fel ca toate guberniile imperiului, intelectualitatea de aici luând parte la revoluțiile ce aveau să ducă, în final, la sucombarea vechiului imperiu și nașterea altuia nou, drapat în steagul roșu cu secera și ciocanul. Deși cuvântul „moldovenesc” a fost uzitat, în acea perioadă, vezi ziarul *Cuvânt moldovenesc*, Blocul Moldovenesc din Sfatul Țării, despre limbă nu s-a spus prea des că e „moldovenească”. A contribuit, în mod decisiv, gruparea intelectualilor basarabeni, cu studii în universitățile nordului imperiului, în ciuda barierei aparent insurmontabile create de către ruși, la granița de pe Prut, după 1812, pentru a stopa din fașă orice

încercare de transmitere a ideilor și emoțiilor aceluiași popor. Rezultatele s-au văzut, până la un punct: revoluțiile burghezo-democratice europene s-au oprit la Prut, iar modernizarea limbii române, sub impulsul francezei, și-a oprit cursa tot la malul râului ce despărțea frații, motiv pentru care astăzi, moldoveniștii vorbesc despre „limbi diferite”. De fapt, este vorba despre aceeași limbă, care, în Basarabia, nu a suferit influențele francezei și a păstrat, în mare măsură, arhaismele eliminate, treptat, din limba română literară, alături de noile împrumuturi venite din rusă.

După unirea Basarabiei cu România, vehement contestată de către bolșevici, care se făceau că uită de dreptul popoarelor la autodeterminare, proclamat chiar de ei, relațiile dintre Regatul României și Rusia Sovietică s-au deteriorat grav, iar bolșevicii au tratat teritoriul dintre Prut și Nistru ca pe o regiune ce-i aparținea, aflată, vremelnic, sub „jugul burghezo-moșierimii române”. Pentru a găsi noi aderenți la această teză, ideologii de la Moscova au mers mai departe, creând, în anul 1924, peste Nistru, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, cu capitala la Balta, ulterior, la Tiraspol, care, în linii mari, coincide cu actualul teritoriu al Transnistriei. Aici, susțineau sovieticii, trăia o bucată din „norodul moldovenesc”, care abia aștepta reunirea cu frații de dincolo de Nistru, aflați sub „jugul” românilor. Pentru aceasta, s-a construit o istorie paralelă, a unui popor „moldovenesc”, diferit de cel român, și a unei limbi „moldovenești”, la rândul ei, diferită de limba română, ba chiar fiind de expresie slavă. Aberațiile au continuat, în RASSM, pe toată perioada existenței acestei republici autonome, existând episoade de alternanță a alfabetului latin cu cel chirilic, în care clasicii literaturii „moldovenești” erau și nu erau și titanii literaturii române. Evident, erau preferați cei născuți în Moldova istorică. Au apărut improvizații jalnice, crearea de cuvinte care să nu semene deloc cu cele românești, pentru a sublinia, o dată în plus, diferența dintre cele două limbi. Prin urmare, una dintre ele era latină, cealaltă slavă, fiecare folosea alt alfabet, fiecare avea fondul de cuvinte preponderent slav sau latin, deși, la drept vorbind, fondul latin era preponderent și în cazul „limbii” moldovenești.

După ce Basarabia a revenit în cadrul imperiului, de această dată, sovietic, după notele ultimative de la finalul lui iunie 1940, campania de deznăționalizare a românilor dintre Prut și Nistru a continuat. Au fost folosite, la scară mult mai largă, toate metodele anterioare, la care s-a adăugat media, cu multiplele sale fațete: presă, carte, cinematografie. De

această dată, sistemul educației a lovit grav în însăși ființa românismului din Basarabia. Părinții decideau, pentru copiii lor, aflați la vârsta școlii, să-și trimită odraslele la instituțiile de învățământ cu predare în limba rusă, pentru ca ei „să aibă un viitor”. Limba băștinașilor era socotită inferioară, iar vorbirea ei, în public, mai ales la Chișinău, echivala cu a te face de râs. De altfel, în magazinele din capitala RSS Moldovenești, orice solicitare în limba băștinașilor era oprită de către vânzătoare, cu brutalul: „Gavari pa celoveceski!” („Vorbește omenește!”). Rezultă, implicit, că limba moldovenească/română nu era o limbă a oamenilor.

Scriitorul și publicistul Vitalie Ciobanu vorbea despre faptul că, prin anii '70, dacă vorbeai, pe stradă, la Chișinău, în „moldovenește”, lumea întorcea capul, după tine, privindu-te cu subînțeles: „Ăsta vine de la țară” [2]. De fapt, autoritățile comuniste au încercat să creeze acel tip de homo sovieticus, atât de bine descris în cartea dizidentului Alexandr Zinoviev. [3]

Paradoxal sau poate nu, în toată această perioadă de sovietizare, în timp ce, la nivel local, activiștii de partid și o parte largă a intelectualilor se căzneau să explice diferențele lingvistice dintre cele două limbi, dar și diferențele dintre cele două popoare, savanții de la Moscova le dădeau planurile peste cap, anihilându-le efortul cu studii care demonstrau faptul că limba moldovenească nu există, ea fiind limbă română.

După venirea lui Mihail Gorbaciov la putere, în calitate de secretar general al PCUS, glasnostul și perestroika au prins mai ales în republicile unionale, în care fronturile populare au făcut pași reali către democratizarea societății și eliminarea trecutului sovietic. La fel s-au petrecut lucrurile și în RSS Moldovenească, acolo unde Frontul Popular, precum și intelectualii grupați în cenaclul „Alexei Mateevici”, dar mai ales, intelectualii de la *Literatura și Arta* au avut curajul să abordeze teme considerate tabu, până în acel moment, cum ar fi apartenența moldovenilor la poporul român și inexistența unei limbi moldovenești, diferită de cea română.

„E bine cunoscut faptul că sufletul schimbărilor de la Chișinău l-au constituit scriitorii. Pe atunci, aceștia încă nu se divizaseră în generații, în partide, în tradiționaliști și moderniști, în genii și mediocrități etc., fiind cu toții o voință, o vrere, o năzuință. Fiecare literat credea că e de datoria lui să-și apere limba în care scrie, alfabetul în care să scrie, cititorul pentru care scrie. Sălile de ședințe de la Uniunea Scriitorilor în acele zile, săptămâni, luni, erau brăzdate de fulgere; cuvântul redevenea atotputernic, el putea mobiliza, răni sau face ca

rănilor să se cicatrizeze. Prea multe dureri, nedreptăți, nădejdi spulberate se adunaseră timp de jumătate de secol și poporul vorbea prin scriitorii săi”[4].

Acestor deziderate li se va da glas, în mod public, la 27 august 1989, când, la Chișinău, la Marea Adunare Națională, Ion Ungureanu, cel ce avea să devină ministru al Culturii, va vorbi răspicat despre faptul că locuitorii ținuturilor dintre Prut și Nistru sunt parte a poporului român, iar limba vorbită de aceștia este limba română, și va cere Sovietului Suprem, care avea să se întrunească într-o nouă legislatură, peste câteva zile, să țină cont de aceste lucruri.

„Viețuind de milenii, aici, pe pământul strămoșesc, de la Carpați până la Nistru și la Dunăre, românii moldoveni sunt, împreună cu românii din Muntenia și Transilvania, descendenți ai geto-dacilor romanizați.” [5].

Ungureanu va adăuga:

„Să fie restabilite, numele istoric al poporului nostru, pe care el l-a purtat de-a lungul veacurilor [...] numele istoric al poporului nostru e numele de român și denumirea limbii acestui popor, limba română”[6].

Însă, legiutorii vor lucra cu jumătăți de măsură: vor adopta alfabetul latin, dar vor folosi sintagma „limbă moldovenească”, pentru limba de stat. Textul istoricei Legi 3462, din 31 august 1989, suna astfel:

„Trecerea limbii moldovenești, idiom de origine și structură romanică la grafia latină se bazează pe caracterul mai adecvat, recunoscut de știință, al alfabetului latin pentru fonetica și gramatica acestui idiom, pe propunerile cetățenilor republicii și are menirea de a contribui la lichidarea deformărilor ce s-au produs în limbă în virtutea unui șir de cauze obiective și subiective, la ridicarea nivelului de cultură lingvistică al poporului moldovenesc, a rolului factorilor de ordin științific, etico-moral, cultural, psihologo-didactic și social în dezvoltarea limbii moldovenești.

Articolul 1. A trece scrisul limbii moldovenești la grafia latină.

Articolul 2. A aproba alfabetul limbii moldovenești:

A a "a", Ă ă "ă", B b "be", C c "ce", D d "de", E e "e", F f "fe", G g "ge", H h "ha", I i "i", Î î "î", J j "je", L l "le", M m "me", N n "ne", O o "o", P p "pe", R r "re", S s "se", T t "te", Ț ț "țe", U u "u" V v "ve", X x "ics", Z z "ze".

Literele K k, Q q, W w, Y y se folosesc în nume proprii și în neologizme cu caracter internațional.

Articolul 3. A abroga Legea RSS Moldovenești din 10 februarie 1941 Cu privire la trecerea scrisului moldovenesc de la alfabetul latin la alfabetul rus.

Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, M. Snegur” [7]

Următorul document istoric va fi Legea 3464, „Cu privire la statutul limbii de stat a RSS Moldovenești”:

„În scopul lichidării deformărilor survenite în construcția lingvistică din RSS Moldovenească, al luării sub protecția statului a limbii moldovenești - una dintre premisele fundamentale ale existenței națiunii moldovenești în cadrul formației sale național-statale suverane, al asigurării funcționării ei în toate sferile pe teritoriul RSS Moldovenești și al reglementării relațiilor lingvo-naționale în republică, Sovietul Suprem al RSS Moldovenești hotărăște:

A completa Constituția (Legea Fundamentală) a RSS Moldovenești cu articolul 701, având următorul conținut:

Articolul 701. Limba de stat a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești este limba moldovenească. Limba de stat este folosită în viața politică, economică, socială și culturală și funcționează pe baza grafiei latine.

RSS Moldovenească asigură ocrotirea și dezvoltarea limbii populației găgăuze, cea mai mare parte a căreia locuiește pe teritoriul republicii.

RSS Moldovenească asigură pe teritoriul său condițiile necesare pentru dezvoltarea și folosirea limbii ruse ca limbă de comunicare între națiunile din Uniunea RSS, precum și a limbilor populațiilor de alte naționalități.

Modul de întrebuințare a limbilor și corelația lor cu limba de stat a RSS Moldovenești se stabilește prin legislația în vigoare și prin Legea RSS Moldovenești Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești.

Președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, M. Snegur” [8]

Acest „capăt de drum” va fi înscris în Constituția noului stat, iar toate încercările de a schimba această sintagmă, inclusiv cu sprijinul Curții Constituționale, care a decis că textul cuprins în Declarația de Independență prevalează în fața celui din Constituție, au dat greș.

După eșuarea puciului de la Moscova și declararea independenței Republicii Moldova, anii de entuziasm au trecut repede, iar forțele proruse și-au revenit din șoc și au trecut la acțiune. Ceea ce părea un drum firesc către unire, respectiv identitatea lingvistică și de neam, au ajuns niște idealuri pierdute în ceață. Puterea, oricare ar fi fost ea, dirijată sau constrânsă de Moscova, a îndepărtat poporul de aceste idealuri, iar șocul

tranziției i-a făcut pe mulți locuitori să regrete „vremurile bune” ale fostei URSS, când aveau loc de muncă, salariu și pensie. De acest lucru au profitat guvernanții, care au adoptat variante de ocolire a adevărilor istorice și lingvistice. S-a format o aripă moderată, care recunoștea asemănările dintre cele două idiomuri, dar persista pentru sintagma „limbă moldovenească”; alții care afirmău că limba moldovenească e identică cu cea română, dar asta nu împiedică existența a două state diferite, cu istorii diferite, și o a treia grupare, care susținea diferența majoră lingvistică și istorică, militând pentru formarea unei „națiuni civice moldovenești”. În sprijinul acestor teorii au conlucrat politicul și media, iar social media a fost invadată de site-uri care promovau aceste realități. Președinții Republicii Moldova, cu precădere Vladimir Voronin și Igor Dodon, au impus antiromânismul drept politică de stat, cel dintâi nesfiindu-se să afirme: „România, când s-a format ca stat, a luat limba noastră moldovenească și a numit-o română pentru că statul se numea România” [9].

Social media din Republica Moldova a fost invadată de pagini pro-moldoveniste, care îi prezintă pe locuitorii țării drept „urmași ai slavo-romanilor bolohoveni”, care sunt diferiți de români. Această teorie este promovată de organizații precum „Moldova Mare”, „Mișcarea Voievod” sau „Scutul Moldovenesc”. Liderii acestora vorbesc despre limba moldovenească, ce este mult mai veche decât româna, ultima fiind o construcție artificială de dată recentă. Vorbim aici despre Mihail Garbuz, lider al organizației „Patrioții Moldovei”, Nicolae Pascaru, fondator al asociațiilor „Mișcarea Voievod” și „Scutul Moldovenesc”, președintele Federației de lupte „Voievod” și fondator al portalului moldovenii.md, „celebrul” Vasile Stati sau episcopul de Bălți și Fălești, Marchel.

Iată câteva exemple „științifice”:

„Limba moldovenească menționată pe harta-supliment din Descriptio Moldaviae/Descrierea Moldovei a lui Dimitrie Cantemir”[10]; „Știindu-se moldoveni, est-carpatici de prin veacul XIII și-au numit limba maternă așa cum și-o numesc și astăzi: moldovenească”[11].

Dramatic este faptul că, în ciuda realității bătătoare la ochi, sunt, încă, români din Republica Moldova care sunt convinși de faptul că vorbesc o altă limbă, diferită de cea română, deși, dacă aceștia conversează cu un român, se înțeleg perfect. În ce limbă vorbește fiecare? Probabil, în moldovenește, pentru că există activiști publici ce afirmă că limba moldovenească s-a născut înaintea limbii române, la fel și statul medieval

Moldova. Desigur, acești vașnici apărători ai moldovenismului ar avea o mare dilemă în a răspunde, dacă ar fi întrebați, de ce statul Moldova a fost întemeiat de niște valahi veniți din Maramureș.

A rămas, de asemenea, de pomină, celebrul dicționar al lui Vasile Stati, care căuta, în mod comic, să găsească sinonime arhaice pentru cuvintele românești. Vasile Bahnaru, fostul director al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei avea să spună:

„E o tâmpenie lucrarea, dar la noi nu există cenzură. Bățul e cu două capete. De aceea, lăsați nebunul să-și arate fața. Nu o face de bunăvoie. E plătit de bandiți s-o facă” [12].

Din punct de vedere lingvistic, problema identității celor idiomuri este definitiv tranșată. Rămâne ca și politicul, ne referim aici la guvernanții din Republica Moldova, să aibă curajul de a recunoaște ceea ce este limpede ca lumină zilei: o singură limbă, un singur popor.

NOTE:

- [1]. <http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Extern/Europa/Se+implinesc+22+de+ani+de+la+proclamarea+independentiei+Republicii>, accesat la 12.02.2022.
- [2]. Vitalie Ciobanu, *Când m-am născut, rușii veniseră deja*, în: Vitalie Ciobanu, Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu, *Vin rușii*, Editura Humanitas, București, 2018.
- [3]. Alexandr Zinoviev, *Homo sovieticus*, Editura Vremea, București, 2018.
- [4]. Nicolae Dabija, 1989 - *Anul în care Dumnezeu a fost român*, în: *Literatura și arta*, 15 iulie 2015.
- [5]. <https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=m2lMLZUYApE>, accesat la 15.02.2022.
- [6]. *Ibidem*.
- [7]. http://www.istoria.md/articol/579/Legile_din_31_august_1989_privind_revenirea_limbii_moldovene%C5%9Fti_la_grafia_latin%C4%83, accesat la 21.02.2022.
- [8]. http://www.istoria.md/articol/579/Legile_din_31_august_1989_privind_revenirea_limbii_moldovene%C5%9Fti_la_grafia_latin%C4%83, accesat la 12.02.2022.
- [9]. Voronin despre limba română, <https://jurnalul.ro/stiri/externe/voronin-limba-romana-641510.html>, accesat la 16.01.2022.
- [10]. <https://www.facebook.com/Moldova1359/>, accesat la 15.02.2022.
- [11]. *Ibidem*.
- [12]. <http://www.timpul.md/articol/dictionarul-lui-stati-o-diversiune-de-80-000-de-lei-29510.html>, accesat la 12.02.2022.

A NON-EXISTENT LANGUAGE: THE MOLDAVIAN LANGUAGE

Abstract: In 1812, immediately after occupying the territory between Prut and Nistru by the Czar's armies, in Bassarabia, it began a major process of denationalization of the natives through education, church, army, colonizations. The Soviet power used the same methods, inventing a new language and a new nation in order to justify the claim over Bassarabia. During the last period of the Soviet occupation, in 1989, a major movement of national redescend of Romanians between Prut and Nistru began and it marked the return to the Latin alphabet, while the "Moldovan" language" was declared a state language. Although the leaders of the Bassarabian intellectuality pleaded in favour of returning to the use of the "Romanian language", the political forces in Chisinau, under the „spell” of Moscow, hesitated to take "the big step".

Keywords: *language, dialect, Bassarabia, Republic of Moldova, Romania.*